אופק לילדיינו ע"ר
ארגון ארצי של הורים
לילדים עם עיוורון ולקות ראייה

מחקר על התכנית
"חלומות מוזיקליים"

הנגשת עולם המוזיקה
לילדים עם עיוורון ולקות ראייה

מחקר: פרופסור רות בייט-מרום
גילה זיידל, דלית סין משה, אושרית כוכבא

עריכה לשונית: עדנה רון

עיצוב: אביטל קולט

ניסן תשע"ח, אפריל 2018

תוכן עניינים

תודות 3
1. מבוא 4
2. רקע תיאורטי 4
3. תכנית המוזיקה 6
4. מטרת המחקר 10
5. שיטת המחקר 10
5.1 כלי המחקר 10
5.2 בחירת המדגם ומאפייניו 10
6. תוצאות המחקר 14
6.1 מאפייני ההוראה והמורים 14
6.1.1 תדירות השיעורים 14
6.1.2 משך השיעור 14
6.1.3 מיקום השיעור 15
6.1.4 אפיוני המורה 15
6.1.5 הכשרת המורה 16
6.2 משוב על המורים 20
6.3 משוב על תחושות התלמידים 22
6.3 האם תרצו להמשיך? 23
6.4 שאלות פתוחות 24
7. דיון ומסקנות 26
מאגר המוזיקה 29
ביבליוגרפיה 30

תודות

התכנית "חלומות מוזיקליים" מתקיימת תודות לתמיכתם הנדיבה של שותפינו:

קרן ראות ורעות
מיסודה של חנה הרדוף ז"ל

קרן יוסף וקריסטינה קסירר

Stronger Impact. New timing.
Annual Campaign: September-December · Be Jewish Broward
Pledges are payable by December 31, 2017
Jewish Federation of Broward County

תודה גם לבית חינוך עיוורים, האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים, קרן ירושלים

ואוניברסיטת תל-אביב על השותפות.

תודה גדולה גם לחברי צוות המוזיקה לאורך השנים:

אביגיל לאוב

אילנה סימקין

אפרת בנימין

אריאלה אפשטיין

אתי סלומון

גיא ממן

דרורה בוגנים

ירדן רגאל

מיטל קראוס

ד"ר מיקי (מיכל) חפר

נועה גול

נילי זיידל

קארן סנדלר

שרון פרץ

תהילה מגנהיים

1. מבוא

התכנית "חלומות מוזיקליים" מופעלת זה עשור על ידי עמותת "אופק לילדינו", ארגון ארצי של הורים לילדים עם עיוורון ולקות ראייה. מטרתה של התכנית היא להנגיש את עולם המוזיקה לילדי העמותה, תוך דגש על חיזוק הדימוי העצמי וביטחונם העצמי של המשתתפים, העשרת שעות הפנאי ולמידה ותרגול של מיומנויות.

לאחר עשר שנות פעילות, המחקר הנוכחי בוחן את השפעתם של לימודי המוזיקה על ילדים עם לקות ראייה ועיוורון, ואת יעילותה של התכנית, לפי דיווחיהם של התלמידים, המורים וההורים.

לאחר שנציג רקע תיאורטי קצר על חשיבות לימודי מוזיקה לבני אדם בכלל ולילדים עם לקות ראייה ועיוורון בפרט, נציג את התכנית ואת מחקר ההערכה. נסכם מסמך זה בפרישת התובנות מהמחקר והצעות לשיפור התכנית.

2. רקע תיאורטי

המוזיקה הינה כלי רב-עוצמה שיכול לעזור לבני אדם למצות את יכולותיהם מבחינת רווחתם הפיזית והאמוציונלית בחברה (סוולו, 1992). המוזיקה משפרת את ההבעה העצמית ואת התקשורת הבין-אישית של בני כל הגילים, ומחקרים אמפיריים רבים מצאו קשר בין לימוד מוזיקה להשפעות חיוביות בתחומים רבים, ובהם התמצאות במרחב, קריאה, מוטוריקה עדינה וגסה, השתתפות בפעילויות חברתיות ועוד (פורטוביץ, 2005).

לשפת המוזיקה יש השפעה על הרגש, על התחושה ועל המחשבה והיא מאפשרת לכל מבצע אפשרות לבטא את עצמו באמצעות הקצב, הצליל, העוצמה, הצורה והגוון (פרינס, 1997).

בנוסף, למוזיקה תכונות מיוחדות ההופכות אותה לכלי המסוגל לחולל שינוי באישיות, מאפשר לרכוש מיומנויות, לפתח ביטחון עצמי והיא יכולה לגרום לאנשים להעז ולקחת חלק בתחומים שמעולם לא חשבו שיוכלו להגיע אליהם (סוולו, 1992).

לצד התרומה המוכחת של המוזיקה לרווחתם ולהתפתחותם של בני אדם בכלל, מחקרים רבים רואים במוזיקה כלי מעצים בעבור אנשים עם מוגבלות. בין היתר, קיים מחקר על השימוש במוזיקה ככלי טיפולי במחלקות פסיכיאטריות, בתחום הגריאטריה, בשירות הפסיכולוגי ובמסגרות של החינוך המיוחד לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (פרינס, 1997).

במאמרה של גודוביץ' (2002), העוסק בשילוב בין ילדים עם וללא צרכים מיוחדים באמצעות המוזיקה, המחברת מציגה מספר השפעות חיוביות של המוזיקה על ילדים עם צרכים מיוחדים, ובהן: ניצול נכון של האינטליגנציה המוזיקלית הטמונה בכל אחד, למידת שפה חדשה, העשרה חווייתית ויכולת ליהנות מסוגי מוזיקה ייחודיים. בנוסף, נצפה שיפור במיומנויות המוטוריות השונות ובטווחי הקשב, הריכוז והזיכרון לטווח ארוך.

כמו כן, גודוביץ (2002) מציינת כי למוזיקה תרומה נוספת ככלי לשילוב בין ילדים עם צרכים מיוחדים לילדים ללא צרכים מיוחדים. תרומה זו מתבטאת בתחומים החברתי והלשוני, שבהם נצפה שיפור משמעותי אצל ילדים עם צרכים מיוחדים כתוצאה מהשילוב. בין התחומים שבהם נראה שיפור: הידברות חברתית על בסיס שווה והפעלת תבניות חברתיות מקובלות, פיתוח יכולת הקשבה חברתית ותקשורת בין-אישית, אחריות אישית, קבלת ביקורת בונה וניצול הידע הנרכש לצורך התמודדות בסיטואציות עתידיות בחיי היום-יום ובקידום חיים איכותיים.

המוזיקה מאפשרת קשר חברי עקבי ופורה, המתעצם ומתרחב למעגלים נוספים במרוצת השנים, בין התלמידים, במשפחה, בשכונת המגורים, בבית הספר ועוד (גודוביץ, 2002).

גורג'י (Gourgey, 1998), במאמרו, מתייחס למוזיקה ככלי המפתח מיומנויות חברתיות בקרב ילדים עם לקות ראייה. לדבריו, כבר בשלב ההתקשרות בין ההורה לתינוק עשויה להתעורר דחייה או אשמה מצד ההורים. לדוגמה, תינוק שאינו רואה אינו יודע שאימו מחייכת אליו ולא יכול לחייך בחזרה. כך עלול להיווצר פגם כבר בניסיון הסוציאליזציה הראשוני. כמו כן עשויה להיווצר דחייה חברתית של ילדים אחרים, זאת מכיוון שילד עם עיוורון אינו מבחין בתנועות, בהבעות פנים ואינו יוצר קשר עין. המוזיקה, המבוססת על צלילים, יכולה לסייע בפיתוח מיומנויות חברתיות בשני היבטים:

1. חקר הסביבה - ילדים עם לקות ראייה חוקרים את הסביבה על פי צלילים, ולכן ניתן לסייע להם לפתח מודעות לסביבתם באמצעות תרגילים של מיקום צליל. לדוגמה, המורה משמיע קול בפעמונים מלמעלה למטה וכך מסייע לילד להתמצא בסביבתו. המודעות לסביבה כוללת גם מודעות של הילד לגופו ויצירת דימוי קוהרנטי של הגוף. ניתן להשמיע לילדים שירים המתארים חלקי גוף, ותוך כדי ההאזנה, לבקש מהם להצביע עליהם.

2. שינוי דפוסי התנהגות טיפוסיים לילדים עם עיוורון, הידועים גם כ"בליינדיזם"- התנדנדות היא דרך ההתנהגות הנפוצה ביותר מסוג זה. יש אפשרות להתאים את קצב המוזיקה לתנועות אלו וכך הילד יפתח מודעות בסיסית לתנועה. בהמשך, התנועות הופכות להיות סוג של תגובה לצליל ולא התנהגות מבודדת שאינה קשורה לסיטואציה, וכך אפשר להפחית התנהגות זו.

במחקרה של רוב (Robb, 2003) נמצא כי למוזיקה השפעה גם על יכולות קוגניטיביות של ילדים עם לקות ראייה. המחקר שלה בדק יכולות קשב וריכוז של 18 ילדים בני 4-6 עם לקות ראייה והשווה בין פעילות קבוצתית המבוססת על משחק לבין פעילות קבוצתית המבוססת על שימוש במוזיקה. נמצא כי ילדים עם לקות ראייה היו קשובים הרבה יותר כשהשתתפו בפעילות דרך מוזיקה מאשר דרך משחק: הילדים נשארו ישובים זמן רב יותר, הקשיבו והגיבו מהר יותר להוראות המדריך וכדומה.

לפי רוב (Robb, 2003), השליטה בקשב נחשבת למיומנות חשובה לפיתוח יכולות למידה ולהצלחה בסביבה הלימודית. ייתכן שחשובה מכך יכולתו של תלמיד עם לקות ראייה לפתח קשב סלקטיבי בכיתה כדי להצליח לסנן בצורה טובה יותר את הגירוי החשוב מבין הגירויים החיצוניים המתחרים בו. גם יכולות אלו עשויות להשתפר עקב לימוד מוזיקה.

3. תכנית המוזיקה

התכנית "חלומות מוזיקליים" החלה לפעול בשנת 2007 במטרה להנגיש את עולם המוזיקה לתלמידים עם עיוורון ולקות ראייה, זאת מתוך ההבנה שהמוזיקה היא כלי מעצים ומשמעותי עבור ילדים ובני נוער עם לקות ראייה.

מטרות התכנית:

-שיפור ההישגים והיכולות המוזיקליות של ילדים ובני נוער עם עיוורון ולקות ראייה.

-פיתוח וחידוד חוש השמיעה, המפצה על חוש הראייה ועל ההתמצאות במרחב.

-פיתוח היכולות החושיות, הרגשיות והחברתיות.

-חיזוק תחושת המצוינות והמסוגלות האישית.

-חיזוק ביטחונו העצמי של הילד ועצמאותו.

-קידום השתלבותם החברתית של ילדים ובני נוער עם לקות ראייה.

שלבי התכנית כוללים:

1. ריכוז פניות של משפחות מרחבי הארץ.

2. גיוס מורים (סטודנטים למוזיקה, מורים בקונסרבטוריונים ומורים פרטיים).

3. שיבוץ מורים ותלמידים לשיעור מוזיקה שבועי. השיעור מתקיים בבית המשפחה או במרכזי לימוד מוזיקה באזור מגוריהם של התלמיד ושל המורה.

4. הפקת אירועים מוזיקליים במהלך השנה, ביניהם קונצרט סוף שנה חגיגי.

5. סדנאות הכשרה למורים.

6. משוב שנתי לכל המשתתפים.

היוזמה לפיתוח התכנית התעוררה בעקבות פניות רבות של הורים חברים בעמותה, שזיהו אצל ילדיהם יכולות מוזיקליות או רצו להעניק להם חינוך מוזיקלי, אך נתקלו בקושי כלכלי ו/או בקושי למצוא מורים בעלי ניסיון בעבודה עם ילדים עם לקות ראייה.

לצורך ייזום התכנית והנעתה, הוקם צוות מלווה שבחן את הצרכים שעלו מהשטח והחליט על כיווני פעולה. צוות זה כלל את עובדות העמותה ומתנדבים, בהם הורים לילדים עם עיוורון, מוזיקאים עם לקות ראייה ואנשי מקצוע שנרתמו לסייע בשיווק התכנית ובגיוס המשאבים להפעלתה. הצוות מלווה את התכנית עד היום ושותף להחלטות הנוגעות לה.

במרוצת השנים נוצר שיתוף פעולה מיוחד עם "האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים" ועם "אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל-אביב". במסגרת שיתוף הפעולה, סטודנטים בעלי ניסיון בהוראת

מוזיקה מלמדים תלמידים עם לקות ראייה תמורת מלגה. צוות העמותה מעניק לסטודנטים הכשרה הכוללת מפגש חוויתי בנושא לקויות ראייה, מפגשים עם מוזיקאים עם לקות ראייה וליווי אישי במהלך השנה.

העמותה הקימה מאגר מידע ייחודי, המספק להורים, מורים ותלמידים מידע רלוונטי על השתלבותם של תלמידים עם לקות ראייה בשיעורי מוזיקה, במגמות מוזיקה ובלימודים אקדמיים.

כאמור, העמותה מספקת הכשרה למורים המשתתפים בתכנית. במסגרת ההכשרה, המורים משתתפים בסדנאות של "רואים אחרת", צוות ההסברה של בוגרי העמותה. הם מתנסים במצבים שונים הממחישים את החוויה של אדם עם לקות ראייה או עיוורון במסגרת לימודית, בהתמצאות במרחב ועוד. המורים לומדים על עזרים שונים המקלים על אדם עם לקות ראייה. כמו כן, המורים פוגשים מוזיקאים עם לקות ראייה ויכולים להתייעץ עימם על שיטת ההוראה המתאימה לתלמיד עם לקות ראייה.

בשנים האחרונות, בסיום שנת הלימודים מתקיים קונצרט חגיגי שמופיעים בו תלמידי התכנית והוא מספק הזדמנות להציג את אשר למדו במהלך השנה למשפחה ולחברים. הקונצרט מזמן מפגש בין בני המשפחות, הילדים והמורים, ומאפשר יצירת קשרים חברתיים ומוזיקליים.

כדי לאפשר לכל תלמיד המעוניין להשתלב בתכנית הזדמנות שווה, התכנית מתקיימת בפריסה ארצית ומאפשרת סבסוד של חוגי מוזיקה. במהלך השנים העמותה הפיקה דיסק של מוזיקאים עם לקות ראייה, שההכנסות ממכירתו יועדו לתכנית. מובן שהכנסות אלו הן רק חלק קטן מהתקציב הנדרש לקיום התכנית. שאר התקציב מבוסס על סיוע מקרנות שונות, ובהן קרן "ראות ורעות", קרן קסירר, Jewish Federation of Broward County ועוד.

במרוצת השנים השתתפו בתכנית 242 תלמידים ו-186 מורים.

דברים
ששומעים
מכאן

«דברים ששומעים מכאן»
למען קרן «חלומות מוסיקלים»

«דברים ששומעים מכאן»

4. מטרת המחקר

לאחר עשר שנים שבהן פועלת תכנית "חלומות מוזיקליים", מצאנו לנכון להעריך את תרומתה לכל המעורבים בה - התלמידים, ההורים והמורים - וכן לבחון את הצלחתה מבחינת איכות המורים, התקדמות התלמידים והתמדתם.

אשר לתלמידים, רצינו לקבל מהם משוב על המורים (מה היה אופי הקשר עם המורה ובאיזו מידה התאים את ההוראה למגבלה שלהם, תרומתו לתלמיד בממדים שונים ועוד), משוב על השיעורים (כמו תדירות ומשך השיעורים) ומשוב על תחושותיהם באופן כללי (חוויית הצלחה, בניית הביטחון העצמי, תרומה להשתלבות חברתית ועוד).

מההורים רצינו לקבל משוב דומה לזה של התלמידים, אך מנקודת המבט שלהם.

ביקשנו לקבל משוב גם מהמורים על עבודתם עם תלמידים עם לקות ראייה או עיוורון (מידת ההכשרה הרצויה, מידת ההשקעה הנדרשת ועוד), על השיעורים (משך, תדירות), על אופי הקשר עם התלמידים ועל תחושותיהם בכלל.

5. שיטת המחקר

5.1 כלי המחקר

בחרנו בסקר ככלי המרכזי של המחקר. בנינו שלושה שאלונים: לתלמידים, להורים ולמורים. שאלות הסקר נוסחו בהתאם למטרות המחקר. במקום שהתאפשר לנו, ניסחנו שאלות רב-ברירתיות (בחירה בין תשובות קיימות) ובמקומות אחרים שאלנו שאלה פתוחה ואפשרנו למשיב לענות כרצונו.

5.2 בחירת המדגם ומאפייניו

המחקר דגם את משתתפי התכנית (תלמידים, מורים והורים) בין שנות הלימוד תשע"ג לתשע"ה (2013-2015). להלן הנתונים המספריים על המשתתפים בתכנית בשנים אלו:

תשע"ג: 23 מורים, ובהם 6 סטודנטים.

29 תלמידים, בהם 12 למדו עם סטודנטים ו-17 עם מורים מקצועיים.

תשע"ד: 27 מורים, ובהם 7 סטודנטים.

35 תלמידים, בהם 15 למדו עם סטודנטים ו-20 עם מורים מקצועיים.

תשע"ה: 25 מורים, ובהם 6 סטודנטים.

29 תלמידים, בהם 10 למדו עם סטודנטים ו-19 עם מורים מקצועיים.

בשלב הראשון, שאלוני המחקר נשלחו בדואר לכל ההורים והתלמידים המשתתפים בתכנית בשנים שנדגמו. פנייה זו נעשתה לאחר שיחות טלפוניות עם ההורים, שבהן סיפרנו על המחקר ומטרותיו וביקשנו מהם לקחת בו חלק. ההיענות לא הייתה רבה ועל כן החלטנו להמשיך בדגימה טלפונית.

מאחר שהבקשה לענות על השאלון נעשתה לכלל המשפחות והבחירה אם להיענות לה הייתה אינדיבידואלית, לא בהכרח קיבלנו שלשות של תלמיד, הורה ומורה.

בסופו של דבר, היו בידנו שלושה מדגמים: תלמידים, הורים, ומורים, כאשר המקרים שבהם קבלנו מענה מהתלמיד, המורה וההורה שלו הם מועטים.

להלן פירוט על שלוש הקבוצות שנדגמו:

תלמידים:

20 תלמידים השתתפו במחקר: 14 בנות ו-6 בנים, בהם 8 עם עיוורון ו-12 עם לקות ראייה.

בעוד שבעמותה אחוז הילדים עם העיוורון הוא 16% בלבד (לעומת 84% ילדים עם לקות ראייה), במחקר השתתפו 40% עם עיוורון (לעומת 60% עם לקות ראייה).

להלן כמה מאפיינים של הקבוצה:

גיל המשתתפים הוא 15.25 בממוצע, על פי ההתפלגות הבאה:

גיל	שכיחות	אחוז
10-6	2	10%
14-11	6	30%
18-15	7	35%
21-19	5	25%
סה"כ	20	100%

משך ההשתתפות הוא 2.3 שנים בממוצע, לפי ההתפלגות הבאה:

ותק בתכנית (בשנים)	שכיחות	אחוז
1	6	30%
2	7	35%
3	4	20%
6-4	3	15%
סה"כ	20	100%

תחומי הלימוד של המשתתפים הינם:

תחום לימוד	שכיחות	אחוז
פיתוח קול	**10**	**47.5%**
פסנתר	**5**	**23.5%**
גיטרה	**2**	**9.5%**
כינור	**2**	**9.5%**
אורגן	**1**	**5.0%**
קלרניט	**1**	**5%**
סה"כ	**21***	**100%**

*תלמידה אחת לומדת הן פסנתר והן פיתוח קול

5 מהמשיבים לומדים אצל סטודנט ו-15 אצל מורה מקצועי.

הורים:

21 הורים השתתפו במחקר (כאשר לאחד מהם שני ילדים בתכנית. השתמשנו רק בשאלון אחד מבין השניים שמולאו).

3 מילדיהם לומדים אצל סטודנט למוזיקה ו-17 אצל מורה מקצועי (אחת לומדת במסגרת בית הספר).

במחקר לקחו חלק 8 הורים לילדים עם עיוורון ו-13 הורים לילדים עם לקות ראייה.

נציין שוב כי אין התאמה מלאה מבחינת ההורים והילדים, כלומר לא כל ההורים שמילאו את השאלונים הם בהכרח הוריהם של התלמידים שהשתתפו במחקר.

מורים:

19 מורים השתתפו במחקר (ארבעה מביניהם מלמדים שני תלמידים בתכנית וכל השאר תלמיד אחד), כאשר 10 הם סטודנטים למוזיקה המתנדבים בתכנית תמורת מלגה ו-9 הם מורים מקצועיים. אצל המורים המקצועיים, ממוצע הוותק בהוראה הוא 22 שנים (בין 5 ל-50 שנים) וממוצע הוותק בתכנית הוא 3.3 שנים (השכיח הוא שנתיים או שלוש). אצל המורים הסטודנטים, ממוצע ותק ההוראה הוא 4.6 שנים (בין 1 ל-13 שנים) וממוצע הוותק בתכנית הוא 1.6 (השכיח הוא שנה). ממוצע ההשתתפות בתכנית בקרב כלל המורים עומד על 2.4 שנים.

תחומי ההוראה של המורים מפולגים כדלהלן:

תחום לימוד	שכיחות	אחוז
פיתוח קול	**6**	**30%**
פסנתר	**8**	**40%**
גיטרה	**3**	**15%**
חלילית	**1**	**5%**
אורגן	**1**	**5.0%**
קלרניט	**1**	**5%**
סה"כ	**20***	**100%**

*מורה אחד מלמד הן פסנתר והן פיתוח קול

בין המורים שענו על השאלון הייתה מורה אחת עם עיוורון.

6. תוצאות המחקר

6.1 מאפייני ההוראה והמורים

6.1.1 תדירות השיעורים

האם תדירות השיעורים (פעם בשבוע) מספיקה, לדעתך? (הקף/י בעיגול את העדפתך)

	כן	לא	אין לי עמדה
מורים	70.0%	30.0%	0.0%
הורים	50.0%	35.0%	15.0%
תלמידים	55.0%	45.0%	0.0%
סה"כ	57.8%	37.5%	4.7%

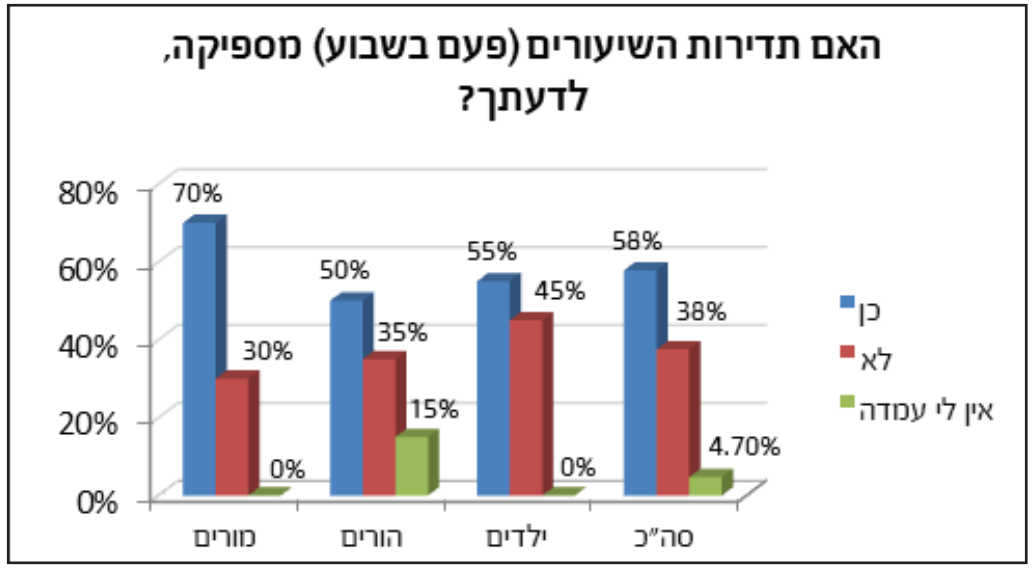

מרבית המורים (70%) חושבים שתדירות השיעורים (פעם בשבוע) מספקת. כ-50% מההורים ומהילדים סבורים גם הם כך.

6.1.2 משך השיעור

האם משך השיעור (כשעה) מספיק, לדעתך? (הקף/י בעיגול את העדפתך)

	כן	לא	אין לי עמדה
מורים	90.0%	10.0%	0.0%
הורים	80.0%	10.0%	10.0%
תלמידים	75.0%	25.0%	0.0%
סה"כ	82.8%	14.1%	3.1%

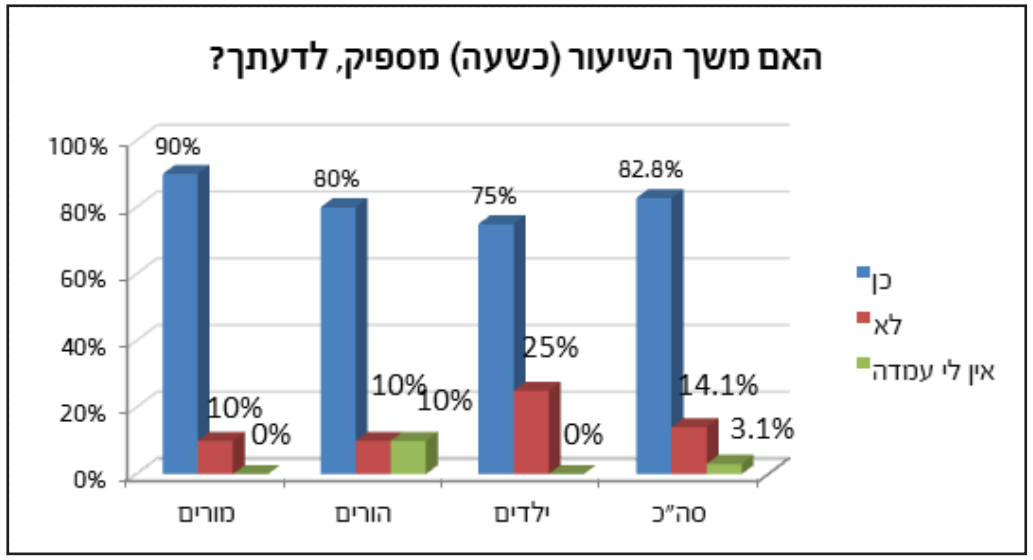

מרבית המורים, ההורים והתלמידים חושבים ששיעור של שעה מספיק.

6.1.3 מיקום השיעור

בבית התלמיד - 8; בבית המורה - 2; במקום אחר - 10.

רוב השיעורים האחרים התקיימו בבית חינוך עיוורים בירושלים.

מרבית המורים (75%) לא נפגשו עם התלמידים מחוץ למסגרת השיעורים.

6.1.4 אפיוני המורה

מה את/ה מעדיף/ה? (הקף/י בעיגול את העדפתך)

1. מורה עם לקות ראייה 2. מורה רואה 3. אין לי העדפה

	מורה עם לקות ראייה	מורה ללא לקות ראייה	אין לי העדפה
הורים	9.5%	52.4%	38.1%
תלמידים	0.0%	75.0%	25.0%
סה"כ	4.9%	63.4%	31.7%

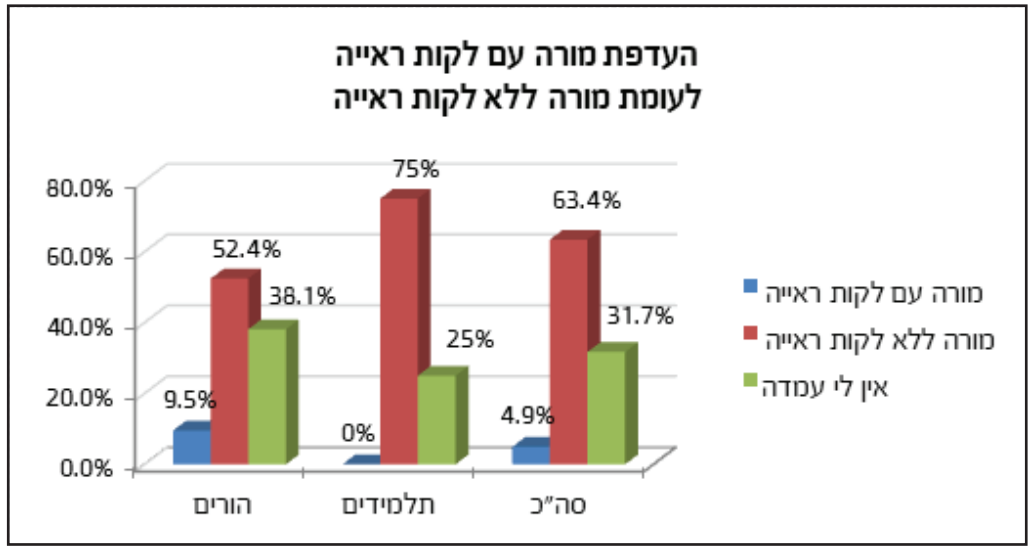

מהנתונים עולה כי הן ההורים והן התלמידים מעדיפים מורה ללא לקות ראייה. עם זאת, בעוד שאצל ההורים כ 10% מעדיפים מורה עם לקות, אצל הילדים אין אף אחד כזה.

6.1.5 הכשרת המורה

התלמידים נשאלו שאלה אחת בלבד בהקשר זה.
האם, לדעתך, נדרשת הכשרה מיוחדת כדי ללמד תלמידים עם לקות ראייה? (הקף/י בעיגול את העדפתך)

	כן	לא	אין לי עמדה
תלמידים	**30%**	**55%**	**15%**

המורים וההורים נשאלו מספר שאלות, כפי שמפורטות להלן:

השאלה	כלל לא 1	במידה מועטה 2	במידה בינונית 3	במידה רבה 4	במידה רבה מאוד 5	ממוצע
עבודה עם תלמידים עם לקות ראייה דורשת הכשרה מיוחדת						
כלל המורים	10.5%	10.5%	26.3%	36.8%	15.9%	3.15
סטודנטים	0.0%	20.0%	20.0%	50.0%	10.0%	3.10
מורים מקצועיים	22.2%	0.0%	33.4%	22.2%	22.2%	3.20
הורים	14.3%	9.5%	38.1%	14.3%	23.8%	3.20
קיבלתי הכשרה מספקת מצוות "אופק לילדינו"						
כלל המורים	83.2%	5.6%	5.6%	5.6%	0.0%	1.25
סטודנטים	66.7%	11.1%	11.1%	11.1%	0.0%	1.50
מורים מקצועיים	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	1.00
המורה התאים את שיטות ההוראה ללקות הראייה						
כלל המורים	0.0%	5.3%	10.5%	10.5%	73.7%	4.50
סטודנטים	0.0%	10.0%	20.0%	20.0%	50.0%	4.10
מורים מקצועיים	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%	5.00
ההורים	0.0%	0.0%	11.1%	22.2%	66.7%	4.50
נדרשתי להשקעה גדולה יותר מאשר עם תלמידים רואים						
כלל המורים	10.5%	15.8%	31.6%	15.8%	26.3%	3.30
סטודנטים	0.0%	30.0%	30.0%	30.0%	10.0%	3.20
מורים מקצועיים	22.2%	0.0%	33.3%	0.0%	44.5%	3.40

השאלה	כלל לא 1	במידה מועטה 2	במידה בינונית 3	במידה רבה 4	במידה רבה מאוד 5	ממוצע
קבוצת דיון של מורים באתר העמותה יכולה לעזור לי בהוראה						
כלל המורים	16.7%	11.1%	16.7%	16.7%	36.8%	3.50
סטודנטים	11.1%	0.0%	22.2%	22.2%	44.5%	3.90
מורים מקצועיים	22.2%	22.2%	11.1%	11.1%	33.4%	3.10
אין לי הכשרה מספקת לעבודה עם תלמידים עם לקות ראייה						
כלל המורים	55.6%	16.7%	11.1%	11.1%	5.5%	1.90
סטודנטים	33.4%	22.2%	22.2%	11.1%	11.1%	2.40
מורים מקצועיים	77.8%	11.1%	0.0%	11.1%	0.0%	1.40

לגבי השאלה הראשונה, אין הבדל משמעותי בין מורים מקצועיים (ממוצע 3.2) לסטודנטים (3.1). רוב המורים המקצועיים והסטודנטים, כמו גם ההורים, חושבים שנדרשת הכשרה מיוחדת במידה זו או אחרת. המורים המקצועיים מאמינים בכישוריהם המקצועיים ודיווחו בשיעורים נמוכים שאין להם הכשרה מספקת לעבודה עם תלמידים עם לקות ראייה ועיוורון (ממוצע 1.4) ולעומתם הסטודנטים דיווחו בשיעורים גבוהים יותר שאין להם הכשרה מספקת (ממוצע 2.4, שאלה אחרונה בטבלה).

המורים מציינים שהתאימו את דרכי ההוראה שלהם ללקות הראייה, דבר שגם ההורים אישרו. לדברי המורים, ההכשרה שקבלו מצוות "אופק לילדינו" אינה מספקת (ממוצע 1.25), והם סבורים שקבוצת דיון של מורים באתר העמותה יכול לעזור. באופן כללי, כולם אומרים שנדרשו להשקעה גדולה יותר בעבודתם עם ילדי התכנית בהשוואה לעבודה עם ילדים רואים (ממוצע 3.3).

הן המורים והן ההורים נשאלו האם עיינו במאגר המידע על המוזיקה שבאתר "אופק לילדינו". רק 2 מבין המורים ו-4 מבין ההורים עיינו במאגר.

בשתי שאלות פתוחות המורים נשאלו מה סוג ההכשרה הנוספת שהיו רוצים:

האם היית רוצה ליווי מקצועי נוסף בנושא לקויות ראייה? (המספרים בסוגריים מעידים על מספר הפעמים שהתשובה צוינה):

מבין 19 מורים, 3 ענו בשלילה וכל השאר ענו בחיוב. חלקם גם ציינו מה סוג הליווי שהיו רוצים: פסיכולוג (1), ליווי של אנשים עם הכשרה בתרפיה במוזיקה (1), סיוע של עזרים ושיטות לימוד (2).

ציין/י מהם החומרים שסייעו לך או היו יכולים לסייע לך בהוראה:

טייפ (2), המרת תווים לברייל (3), מפגשים עם מורים מנוסים בהוראה לתלמידים עם לקויות ראייה (1), עבודה עם מחשב (1), פסיכולוג (1), מתודיקה להוראת ילדים עם מוגבלויות (3), מידע על חינוך מיוחד (1), ספר לימוד להוראת מוזיקה (1), מאגר מידע מפורט (1).

המאפיינים של דרכי העבודה של המורים (מתוך שאלות פתוחות שנשאלו):

המורים נשאלו שתי שאלות באשר לדרכי הוראה. לא הייתה הבחנה ברורה בין השאלות והתשובות היו דומות:

כיצד הנגשת את החומר הנלמד (תווים מוגדלים, תווי ברייל, עזרים נוספים)?

השמעה (8), הקלטות (5), תווים מוגדלים (4), הפעלת כל החושים, ובעיקר מגע (5), שינון בעל פה (2), הרבה שיעורי בית (1), כתיבה בגדול (2), "שם תמונה עם רגש ומבקש שתנגן" (1).

תאר/י בכמה מילים כיצד התאמת את דרכי ההוראה שלך למגבלה של התלמיד/ה:

הרוב מתבסס על שמיעה (9), יותר מלל (3), הישענות על יכולות קיימות (1) הסברים מפורטים (1), שימוש בדמיון (1), הדגמות במגע (5), תווים מוגדלים (1).

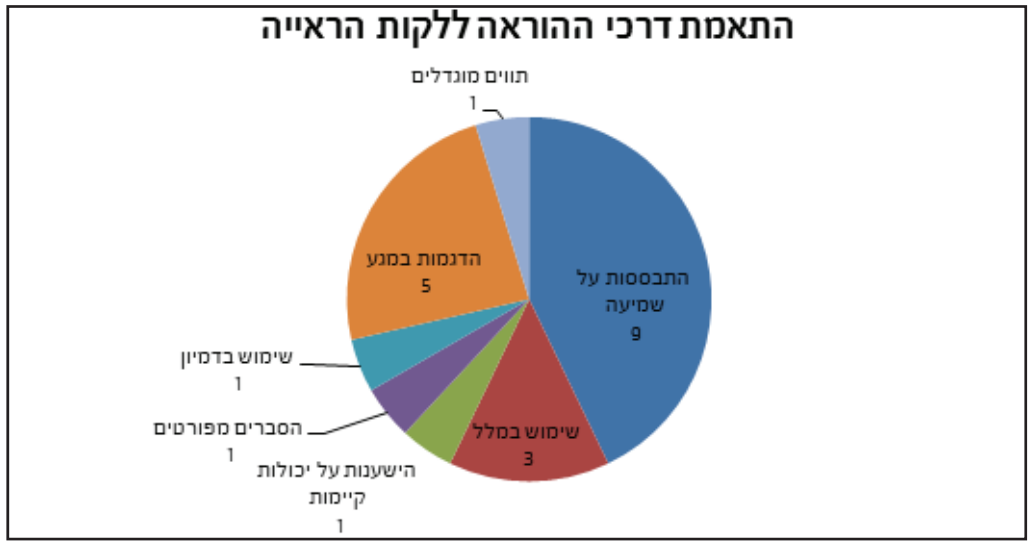

המורים נשאלו גם בנוגע לשימוש בתווים בכלל, ובתווי בריטל בפרט:

האם נראה לך חשוב ללמד ילדים ובני נוער עם לקות ראייה תווים (תווים מוגדלים או תווי בריטל):

רוב המורים משוכנעים שיש חשיבות רבה לתווים (רגילים או בריטל).

אם נסכם את המידע שקבלנו משאלוני המורים על עבודתם ועל הכשרתם, נראה שכולם עושים מאמץ גדול להתאים את דרכי ההוראה שלהם למגבלותיהם של התלמידים. עם זאת, הם חשים שאין להם די הכשרה בתחום ושהיו שמחים לקבל הכשרה כזו.

6.2 משוב על המורים

התלמידים וההורים התבקשו לתת משוב על המורים. להלן הממצאים:

השאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	ממוצע
	1	2	3	4	5	
המורה קשוב לצרכים של התלמיד						
תלמיד	0.0%	0.0%	0.0%	20.0%	80.0%	4.8
הורה	0.0%	0.0%	0.0%	20.0%	80.0%	4.8
אני סומך על המורה מהבחינה המקצועית						
תלמיד	0.0%	0.0%	0.0%	30.0%	70.0%	4.7
הורה	0%	0%	4.8%	19.0%	76.2%	4.7
המורה מקדם את התלמיד						
תלמיד	0.0%	0.0%	0.0%	20.0%	80.0%	4.8
הורה	0.0%	0.0%	20.0%	25.0%	55.0%	4.4
המורה מתייחס בהוראה ללקות הראייה						
תלמיד*	-	-	-	-	-	-
הורה	0.0%	0.0%	11.1%	22.2%	66.7%	4.5
המורה אמפתי לתלמיד						
תלמיד	0.0%	0.0%	5.0%	20.0%	75.0%	4.7
הורה	0.0%	0.0%	0.0%	15.8%	84.2%	4.8
המורה משקיע בשיעורים						
תלמיד	0.0%	0.0%	5.0%	25.0%	70.0%	4.6
הורה	0.0%	0.0%	13.3%	20.0%	66.7%	4.5

*מרבית התלמידים לא ענו על שאלה זו ולכן לא הצגנו את התפלגות התשובות.

השאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	ממוצע
	1	2	3	4	5	
המורה מקנה לתלמיד ביטחון באופן כללי						
תלמיד	0.0%	0.0%	5.6%	44.4%	50.0%	4.3
השיעורים מגוונים						
תלמיד	0.0%	0.0%	15.5%	35.0%	50.0%	4.3
המורה שומר על קשר עם ההורה						
הורה	20.0%	6.7%	13.3%	20.0%	40.0%	3.9
התלמיד/התלמידה יצרו קשר טוב עם המורה						
ההורה	0.0%	0.0%	0.0%	15.8%	4.8%	4.84

בסך הכול, הן התלמידים והן ההורים ביטאו שביעות רצון רבה מהמורים, הן מבחינת הקשר לתלמיד והיחס אליו והן מבחינת ההשקעה בהוראה.

6.3 משוב על תחושות התלמידים

השאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	ממוצע
	1	2	3	4	5	
בזכות השיעורים התלמיד חש הצלחה						
התלמיד	0.0%	0.0%	5.0%	25.0%	70.0%	4.65
ההורה	0.0%	0.0%	21.1%	26.3%	52.6%	4.31
בזכות השיעורים התלמיד חש שאפשר להתגבר על כל מגבלה						
התלמיד	20.0%	10.0%	10.0%	30.0%	30.0%	3.40
המורה*	7.7%	0.0%	15.4%	38.5%	38.5%	4.00
שיעורי המוזיקה הבליטו את מגבלותיו של התלמיד						
התלמיד	77.8%	5.5%	16.7%	0.0%	0.0%	1.39
ההורה	73.7%	15.8%	5.3%	0.0%	5.3%	1.47
שיעורי המוזיקה הקנו לתלמיד ביטחון עצמי						
התלמיד	5.0%	0.0%	10.0%	25.0%	60.0%	4.35
ההורה	5.0%	0.0%	10.0%	5.0%	80.0%	4.55
המורה*	0.0%	0.0%	0.0%	21.1%	78.9%	4.79
שיעורי המוזיקה תרמו להשתלבות התלמיד בחברה						
התלמיד	40.0%	5.0%	0.0%	20.0%	35.0%	3.05
ההורה	26.3%	15.8%	5.3%	21.1%	31.6%	3.15
שיעורי המוזיקה תרמו לעצמאותו/ה של הבן/הבת						
ההורה	20.0%	0.0%	26.7%	6.7%	46.7%	3.60
שיעורי המוזיקה תרמו למשמעת העצמית של הבן/הבת						
ההורה	13.3%	13.3%	6.7%	33.3%	33.3%	3.60

*אין הבדל משמעותי בתשובות בין מורים מקצועיים לסטודנטים ולכן הנתונים מאוחדים.

השאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	ממוצע
	1	2	3	4	5	
הנאה מהשיעור						
התלמיד	0.0%	0.0%	0.0%	35.0%	65.0%	4.65
ההורה	0.0%	0.0%	4.8%	23.8%	71.4%	4.67
המורה*	0.0%	0.0%	5.0%	30.0%	65.0%	4.60
השיעורים קשים						
התלמיד	25.0%	55.0%	20.0%	0.0%	0.0%	1.95
ההורה	55.0%	15.0%	25.0%	0.0%	5.0%	1.85
המורה חש סיפוק מהעבודה						
המורה*	0.0%	0.0%	5.0%	15.0%	80.0%	4.75

*אין הבדל משמעותי בתשובות בין מורים מקצועיים לסטודנטים ולכן הנתונים מאוחדים.

המורים, ההורים והתלמידים מציינים את ההנאה הגדולה מהשיעורים וכולם מדגישים את תרומתם של השיעורים לביטחונם העצמי של התלמידים (כפי שנראה בהמשך, גם בשאלות הפתוחות). ההורים והתלמידים לא חשבו שהשיעורים היו קשים מדי וציינו את תחושת ההצלחה של התלמידים. הן התלמידים והן המורים מרגישים שהשיעורים מגבירים את התחושה שאפשר להתגבר על כל מגבלה. ההורים והתלמידים לא חשו שהשיעורים דווקא מבליטים את מגבלותיו של התלמיד. לא הייתה הסכמה בין התלמידים וגם לא בין ההורים אשר לתרומת השיעורים להשתלבותם של התלמידים בחברה. ואף על פי כן, כ-50% מההורים וכ-55% מהתלמידים חשבו שלשיעורים הייתה תרומה רבה או רבה מאוד להשתלבותם החברתית. כשני שליש (כ-66%) מההורים חשבו שהשיעורים תורמים למשמעת העצמית של התלמיד ומחציתם חשבו שהם גם תורמים לעצמאותם. המורים הצביעו על הסיפוק הרב שחשו בעבודתם.

6.3 האם תרצו להמשיך?

על מידת שביעות הרצון מהתכנית ניתן לקבל תשובה דרך שאלה על הרצון לקחת בה חלק בשנה הבאה. כל המורים ציינו כי ירצו להמשיך בתכנית ו-18 מבין 20 התלמידים (90%) אמרו שירצו להמשיך ללמוד אצל אותו מורה.

6.4 שאלות פתוחות

בסוף השאלון הצגנו לכולם כמה שאלות פתוחות כדי שיוכלו להביא לידי ביטוי את תחושותיהם באופן ישיר. להלן השאלות והתשובות, כאשר מספר האזכורים של כל תשובה מצוין בסוגריים.

מדוע בחרת להצטרף לתכנית "חלומות מוזיקליים"?

תלמידים: מחצית מהתלמידים המשיבים ענו כי הסיבה להצטרפותם לתכנית היא כי הם אוהבים מוזיקה. חלקם ציינו שרק כך יכלו לממן שיעורי מוזיקה.

הורים: עזרה כלכלית (6), זה התחום החזק של התלמיד (2), כי מוזיקה זה תרפויטי (1), הציעו לה או לילד (4).

תאר/י בכמה מילים את הקשר שלך עם המורה/ התלמיד/ה:

תלמידים: כיף אתו, הוא נחמד (2), הוא כמו חבר (1), מספרת לה גם דברים אחרים (5), מתאים את עצמו לצרכים שלי (2), קשר לימודי טוב (3), קשר טוב מאוד (3), הוא מבין אותי (1), ורק אחד כתב ש"אין קשר מי יודע מה".

הורים: אין קשר (2), קשר פורמלי (1), קשר מקצועי (2), קשר טוב מאוד (7), מבקרת אצלנו (1), מדי פעם מדברות (1).

מורים: פרט למורה אחד שציין שהיה קשר מקצועי, כל שאר המורים אמרו כי היה קשר חם, אוהב, תומך, "כמו אחות גדולה", חברי, מדהים.

תאר/י מה נתנו לך/ לתלמיד/ה שיעורי המוזיקה:

תלמידים: ביטחון עצמי (6), קידמו אותי (12), שקט פנימי (1), חברות (2).

הורים: ביטחון עצמי והערכה עצמית (10), ידע ומיומנויות- העשרה, זיכרון, משמעת, יוזמה (6), תרפויטי/ מרגיע/מרחיב נפש (5), השתלבות חברתית (2), תרומה ללימודים בכלל (1).

מורים: ביטחון עצמי (14), פיתוח המוח (1), השתלבות בחברה (2), מקצוע לעתיד (2), הגשמת חלום (1), פורקן ושליטה ברגשות (3), יכולות מוזיקליות (2), תחושת הצלחה (1), יכולת הקשבה (3), תחושת ייחודיות חיובית (2).

מה הכי ריגש אותך בשיעורי המוזיקה?

תלמידים: שהמורה הייתה בשבילי (1), שהמורה התאמצה בשבילי (1), ביצוע מול קהל ומחיאות כפיים של קהל (2), התנסות חדשה (1), המורה אוהבת שירים שלי (1), הנגינה בכלל (1), שירה למול לקויי ראייה (1), הצלחה (2), היכולת שלי (1), לשמוע את קולי בהקלטה (1), לנגן שיר של הביטלס (1).

הורים: לשמוע את בני/בתי (6), הופעות של בני/בתי (2), שלוות הנפש שהמוזיקה נותנת לבני/בתי (1), התמדה של בני/בתי (1), שהתקבלה למגמת מוזיקה (1), העוצמות של בני/בתי (1), נגינה של משהו ספציפי- "התקווה", שירים שהיא אוהבת, "בואי אימא" (3).

מורים: הצלחה בביצוע יצירה (2), כל פעם שאני שומע אותו מנגן (2), התפתחות מוזיקלית (4), העצמאות שלו (1), הנגינה שלה איתי (1), האהבה שהתלמיד מעניק לי (1), שלא ויתרה לעצמה (1), העובדה שהתלמיד בחר חוג מוזיקה לחופש (1), ההתעקשות לנסות שוב ושוב (1), רגעי הנגינה יחד (1), "שבכתה כשהצליחה" (1).

מה הכי אכזב אותך בשיעורי הנגינה?

תלמידים: שום דבר (12), שהמורה תעזוב אותי בשנה הבאה (1), שלא התפרסמתי עדיין (1), כששיעור מתבטל (1), שלמורה אין ידע מעבר לשירים בעברית (1).

הורים: שום דבר (9), חיפוש מימון נוסף (1), ירידה של התלמידה (1), בירוקרטיה עם הכסף (1), שהילד מתקדם לאט (1), לעתים אין רצף שיעורים (1).

מורים: שום דבר (4), שלא יכולתי ללמד תווים בברייל (1), חוסר הצלחה של התלמיד (2), לא תמיד מצאתי דרך להגיע לתלמיד (1), חוסר התמדה של התלמיד (1), חוסר ידע שלי (1), התאכזבתי בתחילה כשהיו לי ציפיות גבוהות מדי (1), חוסר עבודת צוות (1).

מעורבות בפעילויות אחרות של העמותה

ניצלנו את הסקר גם כדי לשאול על מעורבותם של תלמידים והורים בפעילויות אחרות של העמותה. 47% מהתלמידים ציינו שהם שותפים לפעילויות אחרות, ובין ההורים - 57%.

7. דיון ומסקנות

כאמור, במחקר השתתפו 20 תלמידים, 21 הורים ו-19 מורים (10 סטודנטים ו-9 מורים מקצועיים).

מעניין לראות כי בהשוואה לאחוז הילדים עם עיוורון מוחלט מבין משפחות העמותה (16%), אחוז הילדים עם עיוורון מוחלט המשתתפים בתכנית גבוה יחסית (40%), מה שעשוי להעיד על תחושת צורך גבוה יותר בקרב הילדים עם עיוורון והוריהם מאשר בקרב הילדים עם לקות ראייה והוריהם. מבחינת מסגרת ההוראה, קיימת שביעות רצון גבוהה בשלוש הקבוצות, בהקשר של תדירות השיעורים, משך השיעורים ומיקום השיעורים. הייתה גם תמימות דעים הן בתוך קבוצות הנשאלים של הילדים וההורים והן בין הקבוצות לגבי איכות המורים: הם קשובים לתלמידים, מקצועיים, מקדמים, אמפתים ומשקיעים.

מבחינת תפיסתם של התלמידים, המורים וההורים, ניכר כי התכנית תרמה לחיזוק הביטחון העצמי של התלמידים. עניין זה מצוין הן בשאלונים והן בשאלות הפתוחות. התכנית גם הקנתה לתלמידים (על פי דיווחיהם ודיווחי ההורים) חווית הצלחה ותחושת מצוינות ומסוגלות אישית. מחצית ההורים ומחצית התלמידים ציינו שהתכנית תרמה להשתלבותם בחברה. אפשר לומר, אם כך, שהתכנית משיגה את מטרותיה כפי שהוצגו בתחילת המחקר.

נתונים אלו ונתונים נוספים שהוזכרו לעיל מעידים על שביעות רצון גבוהה בקרב משתתפי התכנית ממסגרת השיעורים, מקידומם של הילדים, מהגיוון וההנאה מהשיעורים ועוד, מה שאכן בא לידי ביטוי בכך שבמרבית המקרים התלמידים והמורים ממשיכים בתכנית משנה לשנה.

עם זאת, במספר קטן של שאלות ניתן היה לראות שוני מסוים בתוך הקבוצות או ביניהן. כך למשל, נתון מעניין שנמצא מראה על שוני בין התלמידים וההורים בהעדפתם לגבי המורה - מורה רואה, מורה עם לקות ראייה או ללא העדפה. מהנתונים עלה כי התלמידים מעדיפים מורה ללא לקות ראייה ואילו ההורים חלוקים בדעתם אם עדיף מורה עם לקות ראייה או מורה רואה.

הסבר אפשרי לכך הוא כי התלמידים, המתמודדים עם הקושי של לקות הראייה וחווים את השלכותיה באופן יומיומי, מעדיפים מורה שיוכל להדריך ולתווך בעבורם את החומר בצורה מיטבית, והם סבורים כי מורה שאינו רואה עלול להתקשות בכך. לעומתם, הנתונים אצל ההורים פחות חד-משמעיים, מה שעשוי להעיד על כך שהם רואים יתרונות נוספים בעבודה עם מורה עם לקות ראייה, כמו למשל ההזדמנות לפגוש אדם מבוגר שישמש עבורם מודל לחיקוי, קשר אמפתי המבוסס על התנסויות דומות, למידה מתוך ניסיון החיים של המורה ועוד.

במחשבה על יישום תוצאות המחקר, חשוב לבחון את השאלה אם יש להתייחס יותר לרצונם של ההורים או יותר לרצונם של התלמידים בסוגיה זו, שבה ההעדפות אינן זהות.

נתון חשוב נוסף מתייחס למידת העצמאות שהתלמידים רוכשים בעקבות ההשתתפות בתכנית: כמחצית ההורים סבורים שהשיעורים תרמו לעצמאות התלמיד במידה רבה או רבה מאוד אך לעומתם חמישית סבורים שהשיעורים לא תרמו כלל בהיבט זה. מניתוח הנתונים ניתן לראות כי הורים שילדיהם

למדו מחוץ לבית, במסגרת מתנ"ס או קונסרבטוריון, דיווחו על השפעה חיובית של השיעורים על מידת העצמאות (ממוצע של 4 בסולם של 1-5). לעומת זאת, הורים שילדיהם לומדים בבית עם סטודנטים דיווחו על היעדר השפעה של השיעורים על מידת העצמאות של ילדם (ממוצע של 1 בסולם הנמדד).

אשר להשתלבות בחברה, נראה שתרומתה של התכנית לרכיב זה אינה חד-משמעית, זאת מכיוון שהיבט זה תלוי גם באופיו של הילד ובסוג הלקות, מה גם שהתכנית מספקת בעיקר שיעורים פרטניים ומרבית האינטראקציה מתקיימת בין המורה לתלמיד. שילוב חברתי של ילדים עם לקות ראייה הינו חלק ממטרות התכנית והינו ערך מהותי גם בחזון העמותה, ועל כן חשוב לתת את דעתנו לממצאים אלו ולנסות ולשפר אספקט זה.

מהנתונים עולה כי הנקודה המרכזית לשיפור בתכנית היא ההכשרה שהמורים מקבלים. אמנם רוב רובם של המורים, ובעיקר המורים המקצועיים, אינם מסכימים עם ההיגד "אין לי הכשרה מספקת לעבודה עם תלמידים עם לקות ראייה", אך עדיין 13 מתוך 19 מורים ציינו כי היו מעוניינים בליווי מקצועי נוסף בתחום לקויות הראייה, וכ-60% מהם היו מעוניינים בקבוצת דיון של מורים בנושא תלמידים עם לקות ראייה. בהקשר זה חשוב לציין כי על אף שלעמותה מאגר מידע ייחודי בתחום הוראת המוזיקה לילדים עם לקות ראייה, רק 2 מהמורים ו-4 מההורים נכנסו למאגר ורכשו כלים יישומיים. נראה כי יש להשקיע מאמץ שיווקי על מנת לשפר את ההיכרות עם המאגר וכדי שיותר מורים והורים יוכלו להיעזר בו.

הקושי המרכזי בהכשרת המורים נעוץ בכך שהפיזור הגיאוגרפי בתכנית הינו גבוה מאוד, מה גם שלמורים המקצועיים אין קשר ישיר עם רכזות התכנית מכיוון שאין הם מועסקים על ידנו, שלא כמו הסטודנטים המקבלים מלגה על השתתפותם בתכנית והקשר מתנהל מולם ישירות.

המדיה האינטרנטית נותנת מענה לבעיית המרחק הגיאוגרפי ומאפשרת כניסה מכל מקום ובכל שעה. על כן הוחלט להרחיב את מאגר המידע הקיים כך שיכלול מערכי שיעור הבנויים על סרטונים, שאלות ותשובות, פורום מורים ועוד. כמו כן, הוחלט על שיווק נרחב של מאגר המידע בקרב כל הנוגעים לתכנית.

מאגר המוזיקה

באתר האינטרנט שלנו תוכלו למצוא
מאגר ייחודי ללימוד מוזיקה לילדים ונוער עם לקות ראייה
המאגר נמצא באתר "אופק לילדינו",
בקישור ישיר מדף הבית והוא מיועד לילדים עם לקות ראייה והוריהם,
וכן למורים ואנשי מקצוע.
בין היתר המאגר מכיל סיפורים אישיים,
מאמרי העשרה, מידע למורים אודות טכניקות לימוד,
רשימת מרכזי למידה מומלצים, טיפים, קישורים לאתרים חשובים ועוד.
כחלק ממסקנות המחקר אנו עמלים על הוספת מידע למאגר
כך שייתן מענה לצורך בהכשרה נוספת.

לכניסה למאגר:

ביבליוגרפיה

גודוביץ, צ. (2002). "כולנו מנגנים" - שילוב בין ילדים עם צרכים מיוחדים וילדים רגילים בקהילה באמצעות המוזיקה. סחי"ש: סוגיות בחינוך מיוחד ובשיקום, 17 (1): 97-100.

סוולו, מ. (1992). המוזיקה, כלי שילוב מוגבלים בחברה. קול למורה, 24: 52-53.

פורטוביץ, ע. (2005). פרויקט 'מוחות מוזיקליים- יפו' - השפעתם של שיעורי מוזיקה מודרכים על התפתחותם של ילדים בסיכון בגיל בית-הספר היסודי. תו+: מוזיקה, אמנויות חברה, 6: 61-67.

פרינס, ר. (1997). מוזיקה ותנועה כאמצעי טיפולי. חמדעת, 1: 164-170.

Gourgey, c. (1998).Music Therapy in the Treatment of Social Isolation In Visually Impaired Children. RE:view; winter 1998; 29, 4; Pg 157-162.

Robb, S.L (2003). Music Interventions and Group Participation Skills of Preschoolers with Visual Impairments: Raising Questions about Music, Arousal, and Attention. Journal of Music Therapy, Winter 2003; 40, 4: Pg 266-282.

תכנית "חלומות מוזיקליים" החלה לפעול בשנת 2007 במטרה להנגיש את עולם המוזיקה עבור ילדים עם עיוורון ולקות ראייה, זאת מתוך תפיסה שהמוזיקה היא כלי מעצים ומשמעותי עבור ילדים ובני נוער עם לקות ראייה.

במסגרת התכנית זוכים הילדים ובני הנוער המשתתפים בתכנית לסבסוד שיעורי נגינה ופיתוח קול.

הילדים המשתתפים בתכנית לומדים בקונסרבטוריונים ומתנ"סים וכן עם מורים פרטיים מכל רחבי הארץ וזוכים לתמיכת העמותה בתחום חשוב זה.

לאחר עשר שנות פעילות, בוחן מחקר זה את השפעת לימודי המוזיקה על ילדים עם לקות ראייה ועיוורון ואת יעילות התכנית, לפי דיווחיהם של הילדים, המורים וההורים.

אופק לילדינו ע"ר

ארגון ארצי של הורים לילדים עם עיוורון ולקות ראייה

רח' דגל ראובן 8, ת.ד 925 ירושלים 9100802

טל': 02-6599553, פקס: 02-6522614

www.ofekl.org.il

חפשו אותנו בפייסבוק- "אופק לילדינו"